

УДК 373.147.036

Лілія Сверлюк
Lilia Sverliuk

СУЧАСНИЙ СТАН ГУМАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМИН У ДИТЯЧИХ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВАХ

CURRENT STATE OF HUMANIZATION RELATIONSHIPS IN CHILDREN CHOIRS

У пропонованій статті розкрито проблеми, що мають місце у міжособистісних взаєминах у дитячих хорових колективах. Важливого значення надається гуманізації взаємин між учасниками творчого колективу, що має великий вплив на творчу перспективу розвитку загалом. Доведено, що сьогодні існує певний розрив між реальним станом виховної роботи в аматорському колективі і новими суспільними вимогами до нього як до колективу любительської творчості. Завдяки проведеному анкетуванню підтверджено власну гіпотезу про стан гуманізації взаємин у творчих колективах.

Ключові слова: хор, гуманізація взаємин, дитяча творчість.

Проведені впродовж останніх років наукові дослідження функціонування творчих колективів підтверджують припущення про те, що разом із певними здобутками удосконалення методики роботи з колективом, забезпечення методичною літературою тощо, докладнішого вивчення потребує проблема взаємостосунків як між учасниками колективу, так і його керівником. Як показує практика, часто вони є визначальними як у творчому зростанні, так і функціонуванні колективу загалом.

Зазначимо, що традиційна робота з хоровими колективами, зокрема й дитячими, в основному зводиться до удосконалення співацької майстерності учасників, опрацювання хорових творів, до участі в концертах тощо. На наш погляд, бракує теоретичного обґрунтування стану гуманізації, яка б давала змогу організувати роботу з дитячими хоровими колективами на гуманістичній основі.

Метою статті є розкрити сучасний стан гуманних взаємин у дитячих творчих колективах та визначити перспективи їхнього ефективного функціонування.

Дитяче хорове виконавство ще не виокремлювалося в єдину галузь наукового пізнання як самостійний теоретичний напрям. Гуманістичний підхід обґрунтований зарубіжними (Р. Бернс, Б. Кларк, С. Конг, Ф. Кумбс, А. Маслоу, К. Роджерс) та вітчизняними (В. Сухомлинський, Г. Балл, В. Юрченко, В. Шпак та ін.) ученими. Висновки вчених щодо виховання гуманістичних почуттів і взаємин у дітей (І. Бех, С. Вдович, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Киричук, Ю. Мальований); щодо мистецької освіти (Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова); музично-естетичного виховання в аматорських колективах (О. Ільченко, О. Оленін, В. Лапченко).

Відомо, що гуманні взаємини у дитячих хорових колективах формуються в процесі навчання. Так, спільне музикування багатьма музикантами (В. Краснощоків, К. Пігров, К. Виноградов, А. Готліб) розглядалося як дієвий засіб розвитку музичних здібностей.

Проблема гуманізму, гуманних взаємин завжди викликала дискусії серед дослідників, адже без осмислення їх інші проблеми розв'язати неможливо.

Гуманізм як система філософських поглядів і напрям суспільної думки виник в античні часи, сформувався в епоху Відродження і розвивався в наступні періоди аж до сьогодення. Гуманізм як ідея і глобальна філософська система визначається автономністю (виділення

серед інших релігійних, історичних, ідеологічних постулатів), універсальністю (притаманність будь-яким універсальним системам), фундаментальністю (відображення провідних засад суспільного життя), єдністю цілей і засобів (виключає можливість досягнення цілей будь-якими засобами) [5, с. 33-34]. Ядром гуманістичного світогляду, його системоутворювальним чинником є Людина “як мірило всіх речей”. Гуманність є соціально-психологічною властивістю особистості, що визначається як система настанов особистості на соціальні об'єкти (людину, групу людей, живу істоту) [6, с. 21].

Практика свідчить, що сьогодні існує певний розрив між реальним станом виховної роботи в аматорському колективі і новими суспільними вимогами до нього як до колективу любительської творчості. Крім того, музичний колектив, як жанр аматорського мистецтва, має великі педагогічні можливості, реалізація яких залежить, передусім, від правильної організації процесу керування ним. Тому виникає потреба подальшого дослідження аматорського музичного колективу як соціально-психологічного і педагогічного феномена, що є досить актуальним при вирішенні теоретичних і практичних завдань.

Вирішити завдання з формування гуманних взаємин можна шляхом включення дітей у художньо-творчу діяльність. Така діяльність сприяє формуванню у них потреби дарувати результати своєї праці іншим людям, не ігноруючи при цьому важливості і корисності такої діяльності особисто для себе.

Зазначимо, що у позашкільних аматорських колективах закладено досить могутній гуманний потенціал. Утім, за твердженням багатьох учених (М. Боришевський, М. Глущенко, С. Ніколаєва, Н. Слободяник), на практиці відносини в позаурочній діяльності переважно будуються на авторитарних засадах. Така суперечність, мабуть, ґрунтується на тому факті, що традиції позашкільних організацій України, зокрема українського скаутизму відійшли в минуле. У них надовго запанував дух “піонерського гуртка”, де робота хоч і була цікавою й змістовною, але у відносинах переважав авторитарний, командний стиль.

Пріоритетним напрямом у музично-естетичному вихованні стає гуманістична спрямованість музики. Вдосконалення соціалізації особистості школяра вимагає поглиблення змісту музично-естетичного виховання, покликаною стимулювати його духовні потреби з опорою на гуманізм – змістовний контекст музичного впливу.

Хоровий колектив, як і інші аматорські колективи, має пріоритетні можливості порівняно зі шкільною формою освіти щодо задоволення потреб дитини у спілкуванні з однолітками, оскільки передбачає неформальність, вільність, відкритість спілкування. Особливість хорового мистецтва полягає в зацікавленні дитини окремим видом діяльності. Якщо поставлене завдання є цікавим, – дитина виконуватиме його активно й уважно. Тому така діяльність більшою мірою впливає на розвиток особистості, розкриття її творчих можливостей. Д. Зарін [1] вбачав у таких заняттях пробудження і розвиток естетичних почуттів дитини як прагнення до краси, в чому б воно не виражалося та підкреслював значення хорового співу для виховного впливу на розумові сили та фізичну сторону учасників.

Виховний процес гуманності пов'язаний із формуванням атмосфери творчості, культурної ідентифікації й соціальної адаптації дитини (Є. Бондаревська, І. Якиманська). Такий підхід є особливо важливим у складних сучасних умовах знецінення загальних норм культури, коли потрібно створити атмосферу співпраці вихователя із вихованцем, що сприяє процесу самопізнання, самовдосконалення дитини.

Для глибшого вивчення характеру міжособистісних стосунків керівника з учасниками хорового колективу, розкриття характерних ознак взаємовпливів, вирішили простежити зворотний зв'язок у цій взаємодії на рівні “учасник-керівник”. Використали анкети – на кожне з запитань необхідно було дати ствердну або заперечну відповідь з відповідним варіантом пояснення, спираючись на особисті міркування. Пропонована анкета містить дев'ять запитань, кожне з яких має певне смислове навантаження. Анкетування проводилося, щоб виявити: відчуття комфортності учасників хорового колективу; погляди дітей на своє місце в колективі;

ставлення до хорової музики загалом та своєї участі в діяльності зокрема; характер ставлення керівника до учасників; рівень комфортності учасників; залежність рівня комфортності від рівня музичної підготовки. Показниками відчуття комфортності учасників колективу стали їхні висловлювання про власне задоволення хоровим співом, бажання до колективної творчості, небажання залишати колектив.

Отже, характер міжособистісних взаємин, стиль керівництва та його вплив на характер міжособистісних взаємин оцінювали з трьох позицій: оцінка експертів; оцінка особистої позиції керівника; оцінка гуртківців. Це дало змогу отримати досить вичерпні дані.

Як результати опитувань, так і результати проведених спостережень, бесід підтвердили сталу тенденцію керівників до застосування адміністративних методів керівництва колективом. За даними опитувань, зробили висновок, що керівники музичних колективів неохоче приймають, а в багатьох випадках і не приймають взагалі в колектив дітей, які не мають належної музичної підготовки та музичних здібностей. Така позиція керівника позначається на його ставленні до учасників та на характері їхніх взаємин і суперечить очікуванню учасників. Зазначена позиція керівника суперечить головному призначенню дитячого хорового колективу як загальнодоступної форми музичної діяльності для реалізації потреб у саморозвитку та самореалізації особистості.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що взаємини між керівником і учасниками хорового колективу не мають гуманного характеру, що не відповідає вимогам і потребам сьогодення.

Аналіз оцінок експертів виявив пріоритетне ставлення керівника до здібних учасників, що мають музичну підготовку. Із загальної кількості керівників 75% прагнуть приймати до колективу обдарованих та підготовлених дітей, тобто переважає тенденція виділяти їх серед інших. До менш здібних учасників такі керівники виявляють меншу увагу та терплячість. При вивченні нових творів вони іноді проявляють нетактовність у присутності всього колективу, що свідчить про виявлення недостатньої чуйності та справедливості. Приймати до колективу всіх бажаних і приділяти кожному належну увагу бажать лише керівники двох колективів, що становить 16,7%. Частина керівників надають перевагу лише здібним і підготовленим учасникам, хоч іноді можуть змінювати свою позицію.

Досить вимогливих і суворих керівників, які постійно контролюють виконання поставлених завдань, рідко відмічають позитивне в діях учасників лише 58,3%. Тільки 25% керівників, часто і 16,7%, під час занять іноді, помічають позитивні здобутки.

У поглядах керівників на стосунки між учасниками дитячого хорового колективу експерти визначили тенденцію до зацікавленості керівника переважно технікою виконання музичних творів, досягнення відповідного рівня художності. Водночас на взаємини між учасниками керівник майже не звертає уваги, лише вимагає особистої відповідальності. До них належить 58,3% керівників. Окремі керівники (41,6%) намагаються створити товариську атмосферу в колективі, залучаючи при цьому учасників, що стимулює співпрацю та взаємодопомогу. Хоча зазначимо, такі дії скоріше схожі на імітацію демократичного стилю керівництва. І лише 16,7% керівників діють згідно з демократичними засадами керівництва.

Що стосується мети діяльності такого творчого колективу, то 25% керівників очікують на особистий успіх, певну особисту реалізацію, 58,3% виявляють прагнення до колективного успіху, 16,7% керівників постійно дбають про успіх кожного члена колективу, створюють умови для відчуття корисності, для прояву здібностей кожного учасника. Отже, 83,3% керівників більше дбають про успіх колективу загалом, ніж про розвиток кожного учасника.

Більшість керівників (58,3%) вважають, що ставши учасником колективу, вони мають розуміти потребу в щоденній роботі, незважаючи на особисті труднощі. Тому важливо суворо контролювати виконання ними поставлених завдань. Також 33,3% керівників переконані, що повинна бути обов'язкова вимогливість у колективі, але зі стимулюванням старанності та успішності учасників.

Основною метою своєї діяльності 58,3% керівників вважають пробудження у дітей інтересу до музичного мистецтва та набуття навичок хорового співу. Підготовку до успішних виступів на конкурсах, оглядах дитячої творчості як засобу популяризації українського національного мистецтва вважає головною метою своєї діяльності 41,6% керівників.

Згідно з отриманими даними, можна зробити висновок, що більшість керівників (58,3%) цілком відкидають партнерські стосунки з дітьми і тільки окремі (33,3%) відкидають їх частково. Тільки 8,6% підтримують партнерські стосунки в колективі. Це свідчить про надання керівниками пріоритетності адміністративному стилю керівництва, що не сприяє формуванню гуманних взаємин серед учасників.

Аналіз отриманих анкетних даних доводить, що авторитарні методи керівництва переважають у 50% керівників, 33,3% можна віднести до тих, котрі застосовують універсальний стиль керівництва, і лише 16,7% – до прихильників демократичного стилю.

З метою отримання відомостей про контингент учасників дитячих хорових колективів та співвідношення цих даних із відчуттям комфортності кожного гуртківця, а також виявлення поглядів дітей на своє місце в колективі та характер ставлення до них керівника, було запропоновано заповнити анкету, в якій на 9 запитань необхідно дати ствердну або заперечну відповідь із поясненням. Це дало змогу виявити високий, середній та низький рівні комфортності учасників колективу.

З результатів анкетування стало відомо, що контингент учасників дитячих хорових колективів складається, в основному, з дітей що мають музичну освіту чи підготовку.

Показниками відчуття комфортності учасників хорових колективів стали їхні висловлювання про власне задоволення творчою діяльністю, бажання повторити таку діяльність та небажання залишати колектив.

У відповідях на анкетні запитання учасники переважно стверджували, що в них виникають певні труднощі у взаєминах із керівником та однолітками. Вони незадоволені своїм місцем у колективі через відсутність можливості в самореалізації та негативне ставлення оточуючих у разі допущення помилок при виконанні хорової партії. Учасники, котрі не мають попередньої музичної підготовки, відчують невпевненість у власних силах та втрачають віру у власні можливості. Вони також стверджували, що керівник не звертає на них належної уваги, оскільки основну увагу приділяє учасникам-солістам для підготовки до концертних виступів.

Зазначимо, що частково чи цілком задоволені своєю участю в хоровому колективі 72,6% дітей, котрі мають попередню музичну підготовку (музична школа, хорова студія). Їм подобається процес навчання, участь у різноманітних концертах та фестивалях хорової музики. Керівник ставиться до них з повагою, виявляє довіру, дає змогу проявити свої творчі можливості. Проте діти, які недавно прийшли з інших аматорських колективів та не мають попередньої музичної підготовки, не задоволені своєю участю в хорі. Тільки 16,6% учасників без музичної підготовки частково задоволені своєю участю в хоровому колективі. Незадоволені загалом творчою діяльністю діти також, котрі недавно прийшли з інших аматорських колективів. Це можна пояснити тим, що не створено відповідних умов для швидкої адаптації їх у новому середовищі.

Бажання до повторної діяльності та взаємин виявили 52,3% дітей, які є відвідувачами музичних шкіл та хорових студій. Їм подобається процес навчання в колективі, оскільки вони мають змогу спілкуватися з новими друзями, брати участь у різноманітних концертах. Окремі з них виявили бажання відвідувати хоровий колектив частіше. Отже, вищим є відчуття комфортності у тих учасників, які мають попередню музичну підготовку (музична школа, студія). І навпаки, низьким є відчуття комфортності (тобто незадоволення своєю участю в колективі) у нових учасників, які не мають музичної підготовки.

Аналіз отриманих результатів дає змогу стверджувати, що рівень комфортності безпосередньо залежить від рівня музичної підготовки учасників хорового колективу. Якщо розглядати співвідношення цієї категорії окремо в кожному колективі, то в хорових колективах, у яких

панують авторитарні методи керування, кількість учасників із низьким рівнем комфортності є значно більшою, ніж у тих колективах, у яких методи керування універсальні, і значно більшою там, де керування колективом побудовано на демократичних принципах взаємин. Відповідно, рівень комфортності учасників зростає в колективах з універсальним і особливо демократичними методами керування.

Метою подальшого дослідницького пошуку стала характеристика взаємин між учасниками. Для її втілення ми визначали соціально-психологічний клімат у колективі, оскільки, на наш погляд, він є реальним показником взаємин у ньому. Щоб оцінити основні прояви психологічного клімату колективу, вивчали якості колективу, які характеризують сприятливий чи несприятливий психологічний клімат.

У середньому 49% учасників відзначили негативний психологічний клімат. Вони вважають, що в колективі переважає пригнічений настрій та байдужість до тісного спілкування. Критичні зауваження часто висловлюються в образливій формі. В колективі кожен уважає свою думку важливішою і нетерпимий до думки інших.

Тільки 19,8% учасників визначили переважно позитивні прояви психологічного клімату в колективі. Вони вважають, що переважає бадьорий, життєрадісний настрій та доброзичливість у взаєминах. Ці учасники стверджують, що членам колективу подобається бути разом, брати участь у різноманітних справах. У разі успішності чи невдачі окремих учасників можна сподіватися на підтримку чи співпереживання всього колективу. На їхню думку, в колективі панує справедливе ставлення до всіх учасників.

Іншої думки дотримуються 32,2% учасників. Вони вважають, що ці дві протилежні властивості не проявляються досить конкретно або проявляються однаковою мірою.

На основі аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що майже в усіх колективах спостерігається несприятливий психологічний клімат. Однак, за співвідношенням кількісних показників помітно різним є ступінь означеної характеристики. По-перше, невеликий негативний середній бал, що зафіксовано в усіх колективах, свідчить про невелику ступінь несприятливості психологічного клімату. По-друге, в колективах, де керівники застосовують універсальні методи керування, середній бал є вищим, відповідно і психологічний клімат більш сприятливим, ніж у тих колективах, у яких застосовуються авторитарні методи керування. В колективах, у яких керування побудовано на демократичних засадах, зафіксовано найвищий, хоча не дуже високий бал, що свідчить про сприятливий психологічний клімат.

Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити висновок, що існує суперечність між безпосереднім призначенням дитячих хорових колективів як загальнодоступних осередків для всебічного розвитку особистості та реальною ситуацією. Це пов'язано з тим, що більшість керівників таких колективів по-іншому розуміють призначення та завдання аматорських об'єднань. Тому в такі колективи потрапляють, передусім, здібні та музично обдаровані діти, а відтак недостатні можливості створено для дітей із посередніми здібностями.

Під час дослідження виявили, що більшість дітей є досить чутливими до сприймання та розуміння добра. Їм властиві такі якості, як уміння переживати за проблеми друзів, здатність до симпатії. Основна частина з них здатні цінувати добро та прагнуть робити добрі вчинки, але авторитарні методи керування колективом не сприяють розвитку подібних проявів та перетворенню гуманних почуттів у стійкі ідеали та переконання. Такий підхід керівників призводить до того, що в колективах переважає несприятливий психологічний клімат і, відповідно, невисоким є рівень гуманних взаємин.

На наше переконання, основною формою удосконалення гуманних взаємин у дитячому хоровому колективі має бути програма, в якій синтезується комплекс педагогічних та психологічних механізмів, а організаційна та творча діяльність будуватиметься на демократичних засадах із залученням до неї всіх учасників.

Список використаних джерел

1. Зарин Д.И. Методика школьного хорового пения в связи с практическим курсом : Год 1 / Сост. Дм. Зарин. – М : Унив. тип., 1907. – [6], XII, 152 с. : нот.; 23
2. Коваль Л.Г. Взаимодействие учителя и учащихся в процессе формирования эстетических отношений средствами музыкального искусства: автореф. дис. ...д. пед. наук. : 13.00.01 / Л.Г.Коваль; Киев.гос.пед. ун-т им. М. Драгоманова. – К., 1991. – 48 с.
3. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М. : Реал-бук, 1997. – 300 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посібник / О.М. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
5. Пантюк В.П. Виховання підлітків у діяльності молодіжних товариств і об'єднань в західноукраїнських землях кінця ХІХ – початку ХХ століття (історико-теоретичний аспект) : дис...канд.пед.наук: 19.00.01 / В.П.Пантюк. – К., 1997. – 213 с.
6. Психология личности: тесты, опросники, методики / Авторы – сост. Н.В. Киреева и Н.В. Рябчиковва. – М. : Геликон, 1995. – 320 с.
7. Роджерс Карл Р. К науке о личности / Карл Р. Роджерс // История зарубежной психологии, 30-е 60-е гг. : [сборник статей] / под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 342, [2] с. – С. 200–232.
8. Ростовський О.Я. Проблеми і перспективи музично-педагогічної освіти в Україні / О.Я. Ростовський // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Учитель музики – хормейстер в школі. – Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2001. – С.83–89.
9. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін / О.П. Рудницька. – К. : ІЗМН, 1998. – 182 с.
10. Слободяник Н.В. Основи знань керівників дитячих музично-аматорських колективів : навч. пос / Н.В. Слободяник, Я.В. Сверлюк. – Рівне, РДГУ – 2002. – 182 с.

The article deals with the problems happensng in the interpersonal relationships in children choirs. The importance is being attached to the humanization of the relationships among the on-stage performance group participants that has a weighty influence on the development of theperspective in general.

The goal of the research is the characteristic of the relationships among the participants. To transform this into action we have been determining the group atmosphere as we believe that it is a real marker of the relationships in it. To evaluate the main features of the group atmosphere we have been studying the group qualities that characterize favorable or unfavorable group atmosphere.

It has been proved that there is a certain gap between the real state of educational work in an amateur group and new society demands imposed on a group as a group of amateur art. Due to the conducted questionnaire the proper anticipation dealing with the state of the relationships humanization in with on-stage performance groups has been proved.

According to the pursued research one may state that there is the controversy between the role of children choirs as public centers for comprehensive personal development and the situation in reality. It is connected with the fact that the majority of such groups have another point of view dealing with the role and tasks of amateur groups. That is why talented children and musical achievers are the first to be in such groups and therefore there is not enough possibilities for children with ordinary skills.

It has been proved that the main way to improve the relationships humanization with in the choir has to be the program that combines the whole complex of educational and psychological mechanisms. Organizational and creative activity will be premised on the democratic understanding with the attraction of participants to it.

Key words: choir, relationships humanization, children creativity.